దాశరథి రంగాచార్య "చిల్లరదేవుళ్ళు"లో 'నీరజ'

నెలనెలా ఓ స్త్రీ పాత్ర వ్యక్తిత్వ విశ్లేషణ

"తన పేరు నీరజ. అది అందమైనదని దానికి అర్థం తామరపూవనీ తెలియపరచింది అతడే అతణ్ణి ప్రేమించింది తను. వలచింది, వరించింది. కానీ తానెవరు? "దాసి", "ఆడబాప." వేశ్య అని అర్థం. వేశ్య డబ్బుకై తను తనువును అమ్ముకుంటుంది. కానీ తన బ్రతుకు అంతకన్నా నికృష్టమైనది. తన తల్లి, ఆచారాలు తనను అమ్మివేశాయి. జంతువును అమ్మినట్లు, తాను బ్రతికి ఉన్నన్నాళ్ళూ ఈ దొరకు బానిసే. తాను వేశ్య కంటే కడుహీనం. వేశ్య తను "ఒద్దు" అనుకుంటే, తనకు డబ్బు అవసరం లేదనుకుంటే, తనను తాను అమ్ముకోవాల్సిన పనిలేదు. కానీ, తాను? తనకు ఇష్టం ఉన్నా, లేకున్నా, అవసరం ఉన్నా లేకున్నా, అర్పించేయాల్సిందే కోరినవారికి, "గడి"కి వచ్చినవారికి
(మేడకు వచ్చినవారికి). ఇది గుండె లేని జీవితం. ఇట్లాంటి జీవితాన్ని కోరి తెచ్చుకునేవారెవ్వరూ ఉండరు. అది వచ్చిపడినప్పుడు అందులోని కుళ్ళును గ్రహించి, దాన్నుంచి బైటపడాలన్న ఆలోచన ఉన్నవారు కూడా తక్కువే. అతడు వచ్చాడు. తనకు బ్రతుకుకూ, ప్రేమకూ అర్థం తెలిసింది. తాపత్రయం పెరిగింది. ఈకుళ్ళులోంచి బైటపడాలని నాటినుంచీ మధనపడుతుంతోంది తాను. కానీ.. దైవంలాంటి వాడికి కుళ్ళిన పండులాంటి తనను ఎలా అర్పిస్తుంది? తన వృత్తాంతమంతా అతడికి చెపితే, చెయ్యి జారిపోతాడు. ఎలా?!"

ఇలా తనలో తాను విపరీతంగా మథనపడుతూ, దుఃఖపడుతూ దాశరథిరంగాచార్య కలం నుంచీ కన్నీరు బొమ్మగా, కలల పూరెమ్మగా రూపొంది, అక్షర రమ్యత, హృదయార్ధ్రభావనతో నీరజగా శాశ్వతరూపం దాలుస్తుంది. సంఘ పరిరక్షణలో ఉంటూ, గౌరవించబడుతున్న స్త్రీ జనం, జనానాల్లో, గ్రామాలలో అమాయక పాటక జనాన్ని భయపెట్టి, హింసించి, హత్యలు చేసి, ఆత్మహత్యలకు కారకులైన చిల్లరదేవుళ్ళుగా చలామణి అయిన అమానుష ప్రభువుల మేడల్లో స్వార్థపూరిత సంఘవాదానికి అనువాదానికి ప్రతీకగా మిగిలిన ఆడపాపల బ్రతుకులు గురించి తెలుసుకుంటే, తమకు ఉన్న స్వాతంత్ర్యం అర్థం చేసుకోవచ్చు.

తెలంగాణా దొరల గడి అంటే భవంతి. అక్కడ ప్రభువు కన్ను పడిన ఆడదల్లా బానిసై పోతుంది. ఆడపాపగా, ఆ గడికి వచ్చే ప్రతి అతిథికి, అభ్యాగతికి శారీరక ఆహారమవుతుంది. మనసును చంపేసుకుంటుంది. అది ఇంతటితో ఆగదు. ఆమెకు పుట్టే బిడ్డలకు కూడా స్వతంత్ర్యం ఉండదు. వారికి ఆడపాపతనం వారసత్వంగా సంక్రమించాలన్నది శిలాశాసనం. ఈ సాంఘిక (అవ) మర్యాదను ఎదిరించి బ్రతికేవాళ్ళుండరు.

సారంగపాణి, రెడ్డిగారింటికి పొట్టచేతపట్టుకుని ఆదరణకు వస్తాడు. అతడి హృదయ సౌందర్యం అంతగా అర్థం కాకపోయినా, అతని నమ్రత, సంగీత పరిజ్ఞానం, లాలిత్యం, అమోఘమైన తెలివితేటలు రెడ్డిగారిని ఆకట్టుకుంటాయి. అతణ్ణి గడిలో అతిథిగా ఉంచుకుంటాడు. గడిలో ఆడపాప నీరజ అతని సేవలకు నియమించబడుతుంది రెడ్డిగారి భార్యకు, బిడ్డకు ఘోషా, ఆడపాప మాత్రం ఎంగిలి విస్తరి.

" నీరజ, నీపేరు అర్థం తెలుసా? తామరపువ్వు..!! ఎంత అందమైనది నీపేరు?" - తనను వాంఛించకుండా, నీచమైన దాసీదానివి అని గుర్తుచెయ్యకుండా, తనను మొట్టమొదటిసారిగా జీవితంలో "మనిషి"గా గుర్తించి మాట్లాడిన మొదటి వ్యక్తి పాణి.

నీరజకు ఒక్కసారిగా తన జీవితమంతా గుర్తుకు వస్తుంది. తాను పుట్టిందీ, పెరిగిందీ ఈ గడిలోనే. ఇక్కడే చాకిరీ చేస్తూంది పశువులా. తిండిపెడతాడు దొర. తిండి పెట్టి పశువులా చాకిరీ చేయించుకున్నా బాగుండేది. కానీ, తాను వారికి విలాస వస్తువు. దొరలెవరైనా వస్తే వారి గదుల్లోకి భోజనాలూ, ఫలహారాలూ మోసుకెళ్ళాలి. అవి అక్కడ పెట్టి వస్తే సరిపోతుందా? వారి పశువాంఛకు లొంగిపోవాలి. కిమ్మనకూడదు. ఇదీ తన బ్రతుకు ఈ కుళ్ళు నుంచీ దూరం కావడానికి గడి వదిలి పారిపోయినా, తిరిగి తెప్పిస్తాడు దొర.

ఆ మొదటి రాత్రి... ఇందిరమ్మ దొరసాని తమ్ముడు ఇంద్రారెడ్డి వచ్చాడు. వేటకు వెళ్ళి ఎనుబోతును కొట్టి తెచ్చాడు. జీతగాండ్లు దాన్ని కోసి కుప్పలేశారు. తలంటిపోసింది తల్లి తనకు. పాలపిట్ట చీర కట్టించింది దొరసాని. కడుపు నిండా దగ్గర కూర్చుని తిండి పెట్టింది. విపరీతంగా తాగారు దొరలు. ఫలహారాల పళ్ళెం ఇచ్చి గదిలోకి పంపింది దొరసాని. తన తల్లి కళ్ళు చెమ్మగిల్లడం గమనించింది తను. భయపడితే గద్దించింది దొరసాని. తనను చూడగానే "రావే ఒయ్యారి" అని దొర చెయ్యి పట్టుకు లాగాడు. భయపడి, కేకవేసి తల్లి మీద పడి పెద్దగా ఏడ్చింది. తన తల్లి కన్నీరు మున్నీరుగా బలవంతంగా గదిలోకి తోసింది - ఆ దృశ్యం తలుచుకుంటూనే ఆమె ఒళ్ళు జల్లుమంటుంది. ఆనాటి నుంచీ గడికి వచ్చిన దొరల్లో చాలామంది ఆమెనే కోరుకునేవారు. తనమీద పిడుగు పడినట్లున్నా, యంత్రవతుగా వ్యవహరించాలి. ఇందరూ, తనను అత్తరులా, పన్నీరులా, సారాయిలా వాడుకున్నారే కానీ, ఒక్కరైనా పాణిలా మనసుకు నచ్చే మాటలన్నారా?!

కానీ, ఆడపాప గుండెల్లో గుబులు , ప్రేమ, దుఃఖం ఎవరికి కావాలి?!

ఆమె నీరజ. పంకంలో పుట్టిన పంకజం. ఒకరి దుఃఖాన్ని పంచుకోలేని జీవితం ఏం జీవితం? తానెవరికోసం దుఃఖపడగలదు? ఎవరున్నారు తనకు? దొర తిండిపెడతాడు. జబ్బు చేస్తే మందిప్పిస్తాడు. కానీ, దొరకు తానేమీ కాదు. ఎవరికీ ఏమీకాదు. తల్లి చనిపోయినప్పుడు వచ్చిన దుఃఖం మరెవరికోసమైనా వస్తుందా?!

ఈ స్వగతం చాలా గొప్పది. ఆడపాపగా మనసనేది ఒకటుంటుందని తెలియని పల్లె బానిసలో ఇంత గొప్ప ఆలోచనా సరళి కేవలం నిష్కల్మషంగా పాణిలాంటి సహృదయుడి ఆదరణవల్ల కలుగుతుంది. ఇది ఎంత గొప్ప ఫినామినన్?! ఎంతో డబ్బు, ఎన్నో సుఖాలు మనిషికి ఇవ్వలేని అనుభూతి కేవలం నిష్కామమైన ఆదరణ ఇస్తుందన్న సత్యాన్ని ఎంత సున్నితంగా చెప్పారు రచయిత!

సారంగపాణి, కరణం ఉంపుడుగత్తె కూతురు తాయారుకు వయొలిన్ పాఠాలు చెపుతాడు. నారయ్య కూతురు సీత నమ్రత అతనికి నచ్చుతుంది. తాయారులో విశృంఖలత, నైత్యం అతనికి అర్థమౌతుంది. ఇంత మందిలో ఆడపాప నీరజ మాత్రం ఎంతో ఆప్యాయంగా "ఏదో కొత్త గుండె వచ్చి రొమ్ములో చేరినట్లు మాట్లాడుతుంది" అనుకుంటాడు పాణి.

కరణంలో నైత్యం, రెడ్డి ప్రభువులలో క్రౌర్యం, తురక సామ్రాజ్యంలో, మాల మాదిగల్ని తురకలుగా మార్చాలన్న ప్రయత్నం, వారికి ఎదురు పోరాటంగా ఆర్య సమాజం వారి ప్రయత్నాలు, వీటన్నింటి మధ్య తమకేమిటి లాభం? అని ఆలోచించే ఈ చిల్లర ప్రభువులు - వీళ్ళందరిలో ఎంత విషం? ఎంత అగ్గి?!

తట్టుకోలేక సతమౌతాడు పాణి.

పట్నం వెళ్ళినప్పుడు రెడ్డిగారి ఆజ్ఞా అందరికీ అన్నీ తెస్తాడు పాణి. వెళ్ళేముందు "నీకేంకావాలి?" అని అడిగిన అతణ్ణి ఆశ్చర్యంగా చూస్తుంది నీరజ. తనను మనిషిగా ఆ ప్రశ్న అడిగినవారే లేరు. తనకు మబ్బు నీలం చీరంటే మనసు. కానీ, ఎవర్ని అడుగుతుంది. దొరసానులు ఇష్టపడి ఇచ్చేవే తను కట్టుకోవాలి కానీ, తనకేమి ఇష్టాలు? ఇప్పుడు ఆ విషయం పాణికి చెప్పినా, ఎంత ఖరీదవుతుందో ఆ చీర? దొర పంతుల్ని ఎందుకు తెచ్చావని నిగ్గదీసి, నిందితుణ్ణి చేస్తే?! తన

తీరకపోయినా ఫరవాలేదు. ఆ దేముడిని ఎవరూ నిందించకూడదు అనుకుంటుంది నీరజ. అందుకే -

"గులాబీ పూవులు కావాలి" అంటుంది ప్రేమించిన మనస్సు. ప్రేమించిన వ్యక్తిని కాపాడుకోవడానికి ఇబ్బందుల్లో, ఇరకాటాల్లోనించీ రక్షించుకోడానికి ఎన్ని ప్రయత్నాలు జరుగుతాయో గొప్ప గొప్ప సంస్కారవంతులైన నాయికా నాయకుల విషయంలో నిజమవ్వచ్చు. కానీ, దిక్కులేని ఆడపాపలో ఈ ఆలోచన నిద్రలేవడం ఆశ్చర్యంకదూ?! అందుకే, అద్భుతమైన అనుభూతులకు జాతి మతాలు, ఆర్థిక వ్యత్యాసాలు, ఖగోళ పరిధులు అడ్డుపడవు అన్న దైవీకమైన చట్టం ఒకటి ఎప్పుడూ ప్రవరిల్లుతూనే ఉంటుంది. దాని ఆధారంగానే కళలు, కథలు, కావ్యాలు, కన్నీళ్ళ మేడలుగా నిర్మించబడ్డా కలకాలం నిలబడతాయి ఈ కలికాలంలో కూడా.

రెడ్డి దొర కూతురు మంజరి పాణిని ప్రేమిస్తుంది. పాణి కూడా ఆమె సౌందర్య సౌకుమార్యాలకు ముగ్ధుడవుతాడు. గమనించి, నిర్ఘాంతపోయినా పెదవి విప్పలేదు నీరజ.

"అవునూ?! రెడ్డిగారి అమ్మాయి మంజరికి నీకూ కళ్ళమెరుపుల్లో అన్ని పోలికలున్నాయేమిటి? " అన్న పాణి మాటలకు ఉలిక్కిపడి, దుఃఖపడి పారిపోతుంది ఆ పిచ్చి తల్లి.

ఏం సమాధానం చెపుతుంది?

ఆమె తల్లి కొత్త పెళ్ళికూతురిలా భర్తతో కలిసి వీధి దాటుతుంది. పరాయి ఊరువాడైన ఆమె భర్తకు రెడ్డి ప్రభువులు వాకిట్లో ఉంటే, దాటిపోవడం నిషిద్ధమని తెలియదు. అంతే, అతణ్ణి పిలిపించి, రెక్కలు పెడకట్టి, అందమైన అతని భార్యకు గర్భాదాన ముహూర్తం తానే పెడతాడు రెడ్డి. ఆమె భర్త చంపబడ్డాడు. ఆమె మానం అమానుషంగా దోచబడింది. దిక్కులేక ఆడపాపగా మారింది. ఆ భయంకారానుభవానికి ఫలితమే నీరజ. తల్లులు వేరైనా, తండ్రి ఒకడే కనుక దొరసానికి ఆడపాపకు పోలికలుంటాయి మరి.

తన భార్య, తన బిడ్డకు ఒక సాంఘిక నీతి, దిక్కులేని దానికి తనవలన కలిగిన బిడ్డ పట్ల అమానుషమైన మరొక నీతి - ఇదే ఆనాటి తెలంగాణా ప్రభువుల నీచపు శాస్త్రం.

పట్నం నుంచీ తను తెచ్చిన గాజు బిందెల్లో ఒకదాన్ని చెయ్యి జార్చి బద్దలు కొట్టినవాడి ఒళ్ళు విరగకొడతాడు రెడ్డి. తిండిలేక డొక్క మాడేవాడిపై ఏనుగుల్ని తిని ఏనుగంత బలం గలవాడికి ఇంత క్రౌర్యం సంపదతో వస్తుందా?

"శుచీనాం శ్రీమతాంగే హే యోగ భ్రష్టాభిజాయతే.." సంపదలు యోగ బ్రష్టుడైనవాడికి అబ్బుతాయట. మరి యోగభ్రష్టుడు ఇంత క్రూరంగా ఉండగలడా? కృష్ణ భగవానుడు చెప్పిందే తప్పుకాదు కదా-" అనుకుంటాడు పాణి.

రాజభవనాలు కుట్రలకు అలవాలాలయ్యాయి. అవినీతికి అకరాలు, అక్కణ్ణించే నీతి, శాసనమూ పుడతాయి. అవి అమానుషంగా మనుష్యుల మానప్రాణాల్ని శాసిస్తాయి. అర్థమౌతుంది పాణికి తన ప్రశ్నకు జవాబుగా కన్నీరు కుక్కుకుంటూ పారిపోయిన ఆడపాప నీరజ కథ.

నీరజకి పాణి మీద ప్రేమ ఆరాధనా భావం పెరిగిపోతుంది. ఆమెను చంపినా అది చచ్చేది కాదు. కానీ, దీనికి పరిష్కారం ఏమిటి? ఆలోచనా మథనలో నిన్నటి రాతి మనిషి నేడు దేవతైపోతుంది.

"అన్నయ్యా!" అంటుంది నీరజ పాణిని.

ఆశ్చర్యపోతాడు పాణి. అది పట్నవాసపు సీతాకోకచిలకల అవకాశవాదపు అనుబంధం కాదు; ఆధ్వని వేరు:

"నేనంటే ప్రేమ లేదా?" పరిశీలిస్తూ అడుగుతాడు పాణి.

"కండ్ల పోలిక చెప్పిన దినం నుంచీ నా కథ తెలుస్తుందని నీ కండ్ల బడకుండా తిరిగిన. నీ మీద ప్రేమ, ప్రేమ లేకుంటే బతకలేననుకున్నా. దేవుని వంటి నీకు మచ్చబడిన మనసు ఇయ్యొద్దనుకున్నా. నీకు చెల్లెలైదామనుకున్నా. "అన్నా" అని కౌగిలించుకోవాలనుకున్న.." అంటుంది కన్నీరు జలజలా రాలుస్తూ నీరజ. ప్రేమ, ఆప్యాతలు ఉన్నాయి. కానీ, వాటికి శారీరక సంబంధం నిషిద్ధమైనప్పుడు అది స్నేహంగా మాత్రం మిగులుతుంది. కానీ, నిజమైన స్నేహాన్ని గౌరవించుకునే స్థితికి సంఘం ఎదగనప్పుడు స్నేహపరిధి హక్కుల్ని, బాధ్యతల్ని కూడా పొందదు. అటువంటప్పుడు అండ, రక్షణ ఇచ్చే హక్కు అతని నుంచీ పొందాలంటే, అది నీచంగా సృష్టించబడ్డకూడదంటే

"సోదర భావం" తప్ప దారిలేదని పాపంలో పుటినా గ్రహించుకోగలుగుతుంది ఆ పవిత్రమూర్తి.

తన కూతురు మోజుపడి వీణ నేర్చుకుంటానంటే, బిడ్డమీద మమకారంతో ఒప్పుకున్నా, తన బిడ్డ మోజు ఎటు తిరుగుతుందోనన్న భయంతో నీరజను పాణికిచ్చి పెళ్ళి చెయ్యాలనుకుంటాడు రెడ్డి. దానివల్ల, తన కూతురు మంజరికి అతనిమీద మోజు పోతుందనుకుంటాడు. కానీ, కమనీయమైన ఆర్ద్రతలు, కసాయి ప్రేమలకు లొంగవని అతనికి అర్థంకాదు.

ఆ విషయం విని ఉలిక్కిపడుతుంది నీరజ.

"నువ్వేమన్నావ్ చెల్లాయ్?" అడుగుతాడు పాణి.

"ఎందుకనలే నేను అన్నయ్యనని?" అని నిలదీస్తాడు.

"అసలే.. ఆడబాపగానే బ్రతకాల్సొస్తదని..." అంటుంది చెమ్మగిల్లిన కళ్ళతో.

పాణి గ్రహిస్తాడు ఆమె భావన. ఎంత దూరం ఆలోచించగలిగింది? పెళ్ళి ఒద్దంటే ఆడపాప అవ్వాలి. అంతమాత్రం చేత అన్నయ్యను పెళ్ళి చేసుకోలేదుగా. అందుకనే,

"మనిద్దరం అన్నాచెల్లెళ్ళమని ఎవ్వరికీ ఎరిక కాకూడదు" అంటుంది.

కానీ, దొర ఈ వివాహ విషయం చెప్పగానే మంజరి మీద పిడుగుపడినట్లౌతుంది. అమాంతంగా నీరజను పీకనులిమి చంపెయ్యాలనుకుంటుంది. ఇంతపెద్ద దేశ్‌ముఖ్ కూతురు, ఒక దాసీదాన్ని వెళ్ళగొట్టలేదు అని దుఃఖపడుతుంది. నీరజమీద ద్వేషం పెంచుకుంటుంది. నిస్సహాయతలోనించీ దుఃఖం వచ్చింది. క్షణంలో గడిలోని స్త్రీ జనం యావత్తు పోగైంది. మంజరి కళ్ళు తిరిగి పడిపోయింది.

నీరజ ఆమెను ఏదో చేసింది అన్న అనుమానం అందరికీ.

"ఏం చేశావో చెప్పు నా బిడ్డను.." అని నీరజను గొడ్డును బాదినట్లు బాదాడు రెడ్డి. అడ్డమెళ్ళి ఆ దెబ్బలకు పడిపోయాడు పాణి. మంజరికి స్పృహ తెలిసేటప్పటికి అతడిని ఆప్యాయంగా పొదవి పట్టుకు వెళుతున్న నీరజ కనబడి ఆమె గుండెలు మరోసారి మండుతాయి. వెళ్ళిపోదామనుకున్న పాణిని రెడ్డిగారి అభ్యర్థన ఆపుతుంది. కానీ మంజరి మరింత అస్వస్థురాలౌతుంది. పాణి గానం ఆమెను తేరుకునేటట్లు చేసినా, వెంటనే నీరజ గుర్తుకురాగానే ద్వేషం ప్రబలి పాలు తెచ్చిన ఆమె చెంప పగలగొడుతుంది మంజరి.

తనకోసం కుమిలిపోతున్న మంజరికి నిజం చెప్పాలని ఎదురుచూస్తాడు పాణి.

కానీ, చింతకాయల దొంగతనానికే, ఉద్రేకంతో పేరిగాడ్ని చంపుతాడు రెడ్డి. ఆ హత్య మాపుచెయ్యాలని నీచుడైన కరణాన్ని అభ్యర్థిస్తే, అవకాశం వచ్చింది కదా అని పాణిని తన అక్రమ సంతానం తాయారును పెళ్ళిచేసుకోమని నిర్బంధిస్తే కేసు తప్పిస్తానంటాడు కుటిల కరణం. కానీ, తాయారును వివాహం చేసుకోనన్న పాణిని తన ఇంటినుంచీ వెళ్ళిపోమంటాడు రెడ్డి.

ఫలహారం తీసుకు వెళ్ళిన నీరజకు పాణి వెళ్ళిపోయాడని అర్థమౌతుంది. మంజరి కాళ్ళ మీద పడి భోరున ఏడుస్తూ, "అన్నయ్యెల్లిపోయిండు అన్నయ్యను పిలిపించు..."

మంజరికి విషయం అర్థమైంది. కానీ, ఎవరూ ఏమీ చెయ్యలేని స్థితి. పాణిని పెడరెక్కలు విరిచి తీసుకురమ్మంటే, రానన్నాడని చంపానని చెపుతాడు మదార్సాబ్. రెడ్డికి ఎక్కడ చూసినా రక్తం కనబడుతుంది.

తన పాపాలు, తను చేసిన హత్యలు, తను తయారు చేసిన ఆడపాపలు తన చుట్టూనీడల్లా భ్రాంతుల్లా తిరుగుతారు. ఊరు దాటి కుటుంబంతో సహా అనారోగ్యంతో పట్నం వెళతాడు రెడ్డి. ఊరు అతణ్ణి వెళ్ళిపొమ్మంటుంది.

కానీ, పట్నంలో పాణి చాలా పరువుగల వ్యక్తిగా, గౌరవనీయుడుగా ఆశ్రయం ఇవ్వగల పెద్ద మనిషిగా ఎదురుపడగానే ఆశ్చర్యపోతాడు రెడ్డి. పాణి ఆశ్రయంలో చెల్లిగా నీరజ, భార్యగా మంజరి స్థిరపడిపోతారు.

ఈ నవలలో తొలి పలుకులో శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు అన్నట్లు, "రచయిత, అతిదారుణములైన విషయాలన్నిటిని, అతి సహజంగా చూపినవారే కానీ, ఎవరికో బాధకలిగించు దృష్టితో రాసినట్లు గోచరింపదు" - ఇది గొప్ప రచయిత లక్షణం. ఈ నవల మనకు కథ మాత్రమే చెప్పదు. చరిత్ర చెపుతుంది. దిన పత్రికలలో వచ్చే వార్తా విశేషాలు మనకూ విషయాన్ని చెపుతాయి. కానీ, మంచి రచయిత, అదే

విషయాల వెనక కారణభూతాలను బట్టబయలు చేసి, ఒక అద్భుతమైన జీవిత రంగాన్ని చిత్రీకరిస్తాడు. చరిత్ర రచయిత సృష్టి. వార్త మామూలు మనిషి కూర్చే అక్షరాల ప్రోగు, ఈ నవలలో మనకొక చరిత్ర కనపడుతుంది.

లంబాడీ భీక్య భార్య లక్ష్మిని కరకు తురక పట్టిబంధించి, బలవంతం చేస్తే, వాణ్ణి పురుగుకన్నా హీనంగా తృణీకరించి హత్య చేయబడుతుంది. భీక్యా ఆవేశం, సాహసం, రక్తాన్ని పొంగిస్తాయి. అలాగే, పుల్లి భర్త హత్య, పేరిగాని మృతి, కరణం భార్య పిచ్చి, నీరజ తల్లి పతనం, నరకం, నారయ్యకు, లంబాడీలకు కరణం వల్ల జరిగిన మోసం, తురక దొరలకు అవకాశవాదులైన తొత్తులు ఏర్పాటు చేసే జల్సా ఖుషీలు, నీచకరణపు జీవితం, అతడు అన్యాయం చేసిన లంబాడీలు అతణ్ణి ముక్కలు ముక్కలుగా నరకడం నాటి ఖిలాపత్ ఉద్యమం, ఆంధ్ర మహాసభ ప్రారంభం, ఇవన్నీ మనందరం తెలుసుకోవలసిన చారిత్రక సత్యాలు, పాత్రలు, సన్నివేశాలూ కల్పితాలైనా విషయం సత్యమైనదే.

ఈనవలలోని నాయకుడు పాణి, నగరంలో శ్రీమాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారితో జరిపిన చర్చ ప్రతి తెలుగువాడూ చదవవలసిందే.

తెలంగాణా ప్రాంతపు గ్రామాలలో బతికే చాలామంది చూట్టూ ఈ నవలలో చిత్రీకరించబడిన వాతావరణం సాలెగూడులా విస్తరించి ఉన్నది కానీ, "ఇది మీజీవితం" - అని చెప్పే రచయిత వల్ల, "ఇదా మన జీవితం" అని ఉలిక్కిపడి, మధనపడి, విరక్తి నుంచీ, బాధ నుంచీ సాంఘిక విప్లవానికి విత్తనాలు నాటబడతాయి. ఏ సాంఘిక నీతి అయినా న్యాయమూ, అన్యాయమూ అన్న ప్రశ్నకు అక్కడ బాధిత స్త్రీ హృదయమే కొలబద్ద అని అందరికీ తెలుసు. ఏ సంస్కృతి విలువలైనా తెలియచెప్పేది ఆ సంస్కృతిలో బతికే స్త్రీమూర్తే.

ఆడపాప నీరజను తలుచుకుంటే చాలు, "నేనున్న సమాజంలో నీతి ఎక్కడిది?" అంటూ నిలదీసి ప్రశ్నిస్తుంది ఆ సజీవ మూర్తి.

(వనిత మాసపత్రిక జులై 1994 సంచిక నుంచీ పునర్ముద్రితం)

ఇలా అన్నారు

తమ ఉద్దేశాలనీ, ఫీలింగ్స్‌నీ బహిరంగంగా ప్రచురించేందుకు ప్రతివారికీ హక్కు వుంది - కానీ అధికారం చేసి వొప్పించేందుకు అధికారం ఎవరికీ లేదు, బలవంతం అక్రమం

నీ నడవడికకి గొప్ప ఆదర్శమేమిటంటే - 1. నడవడి వల్ల, ఎవరికీ బాధ కలిగించకు. 2. ఇతరులకి బాధ కలిగించడం కన్నా నువ్వు బాధ పడడం నయం. వీటిల్లోనూ చాలా దొంగతనాలున్నాయి. సమస్యలూ బైలు దేరుతాయి. కానీ స్వచ్ఛంగా తన మనసులోనే చూసుకుని, ఆ ప్రకారమే నడుచుకోగలిగితే, అతను ధీరుడౌతాడు. ముఖ్యం తన స్వార్థంనుంచీ ఎంత దూరమౌతో వుంటే , అంత ఔన్నత్యం కలుగుతుంది.

మ్యూజింగ్స్ లో చలం